

САМАРАНОКИИ АХБОРИ ИҚТИСОДИИ ИСТИФОДАИ ФОНДҲОИ АСОСӢ ДАР КИШОВАРЗӢ

Каримова У.Р.-ассистенти кафедраи молия ва қарз дар КАС

Калимаҳои калидӣ: фондҳои асосӣ, соҳаи кишоварзӣ, самаранокӣ, фондбоздеҳӣ, фондҳои истеҳсолӣ, воситаҳои меҳнат, замин ва ғайраҳо.

Дар шароити имрӯза тараққиёти соҳаи дилхоҳи иқтисодиёти истеҳсоли кишоварзиро бе истифодаи таҳлили саривақтии техникаи ҳисоббарор тасаввур кардан имкон нест. Инчунин дар давраи гузариш ба иқтисоди бозорӣ талабот ба тайёр намудани мутахассисони дорои донишҳои идоракунии истифодаи фондҳои асосии истеҳсолоти кишоварзии иқтисодӣ меафзояд. Имрӯзҳо мо ба иқтисодиёти бозорӣ гузашта, хоричшавии тамоми шаклҳои онро дар ҷумҳуриамон мушоҳида намуда истодаем. Агар бозори имрузаро таҳлил кунем, мебинем, ки яке аз шаклҳои пешқадамтарини он - ин бозори асосии истеҳсолоти кишоварзӣ мебошад.

Фондҳои истеҳсолӣ ҳамчун категорияи муҳими иқтисодӣ-иҷтимоӣ муносибатҳои байни одамонро дар ҷараёни истеҳсолот инъикос намуда, моҳияташон: -зимни иштироқи ғайриҷамъонаи онҳо дар ҷараёни истеҳсолот ба таъмини талаботи рӯзафзуни аҳоли бо намудҳои муҳими маводҳои истеҳсолӣ зухур мекунад. Мувофиқи нақши иқтисодӣ, тарзи тақрористеҳсол, аҳамият ва характери иштироқашон дар ҷараёни истеҳсолот фондҳои истеҳсолӣ ба фондҳои асосӣ ва васоати гардон тақсим мешаванд.

Баҳодиҳии пулии фондҳои асосӣ андозаи маблағгузорию барои бунёди онҳо инъикос карда, маблағи хӯрдашавиро, ки ба маҳсулоти тайёр гузаронида мешавад, муайян мекунад.

Дар шароити бозор фондҳои асосии кишоварзӣ бо намудҳои арзиши зерин баҳо дода мешаванд:

- пурраи баланси;
- пурраи барқароркунӣ;
- боқимондаи баланси;
- боқимондаи барқароркунӣ.

Арзиши пурраи балансии фондҳои асосӣ гуфта, арзиши то баҳодиҳии охирини онҳоро меғӯянд, яъне арзиши хариди онҳо бо назардошти хароҷотҳои кашонидан ва монтаж мебошад. Он барои баҳодиҳии самаранокии истифодабарии фондҳои асосӣ ва хӯрдашавии онҳо истифода карда мешавад.

Арзиши барқароркунӣ – ин арзиши фондҳои асосӣ баъд аз азнавбаҳодиҳӣ (переоценка) мебошад. Арзиши пурраи барқароркунӣ (Апб) бо роҳи зарб кардани арзиши балансии то азнавбаҳодиҳӣ (Аб) ба коэффитсиенти азнавбаҳодиҳӣ (Кп) муайян карда мешавад.

$$\text{Апб} = \text{Аб} \cdot \text{Кп}$$

Фондҳои асосӣ дар раванди истифодаашон дар зери таъсири хӯрдашавии ҷисмонӣ ва маънавӣ қисми арзиши худро гум мекунанд. Бинобар арзиши балансии боқимонда муайян карда мешавад.

Дар ҷараёни истеҳсолоти кишоварзӣ омӯзиши сохтори фондҳои асосии аҳамияти муҳимро доро мебошад. Сохтори фондҳои асосӣ таносуби ғайриҷамъонаи арзиши намудҳои алоҳида ё гурӯҳи фондҳоро дар арзиши умумии онҳо инъикос менамояд. Дар ин радиф сохтори соҳавӣ ва технологияи фондҳои асосиро ҷудо мекунанд. Сохтори соҳавӣ ин вазни қиёсии фондҳои асосии истеҳсолии соҳаҳои растанипарварӣ ва ҷорводорӣ дар арзиш умумии фондҳои асосии хочагӣ (корхона) мебошад. Сохтори технологӣ - ҳиссаи гурӯҳҳои гуногуни фондҳои асосии истеҳсолиро аз руи аломатҳои технологӣ ё саҳми намудҳои алоҳидаи фондҳоро дар дохили ягон гурӯҳи муайяни фондҳои асосӣ тавсиф мекунад.

Суръати афзоиши истеҳсоли маҳсулот, баландбардории самаранокии иқтисодии истеҳсолоти кишоварзӣ дар дараҷаи муайян аз таъмин будани соҳа бо фондҳои асосӣ вобаста мебошад. Вале агар корхонаи кишоварзӣ бо фондҳои асосии

истехсоли ба қадри имкон таъмин набошад, он гоҳ амалиёти муҳими технологи дар муҳлаташон иҷро нагардида, меҳнатгунҷоиш афзояд ва харочотҳои модди-пули барои истеҳсоли воҳиди маҳсулоти зарур зиёд мешаванд.

Ба таркиби фондҳои асосии истеҳсоли воситаҳои дохил мегарданд, ки дар истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ иштироқи бевосита доранд. Ба фондҳои асосии ғайриистеҳсоли хонаҳои истиқоматӣ, театрҳо, хонаҳои маданият, мактабҳо, муассисаҳои томактабӣ, нуқтаҳои тиббӣ ва дигар объектҳои таъиноти иҷтимоидошта дохил мегарданд.

Ҷумҳурии мо ба қатори кишварҳои дохил мешавад, ки заминҳои киштбоб кам дорад. Масоҳати умумии замини Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳудуди маъмури 14255,4 ҳазор гектарро ташкил медиҳад, ки аз он 742051 гектараш заминҳои обӣ мебошад. Дар ҳулосаи мазкур оид ба бурду бохт, камбудию роҳҳои рафти он чанд нуқтаи ёдоварӣ намуданро зарур шуморидем.

Ҷумҳурии мо ба вучуди камзамин буданаш бояд масъалаи пурсамар ва оқилона истифодабарии захираҳои заминро пурра ба роҳ монад. Ҳарчанд аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор қонунҳо оид ба замин қабул шуда бошанд ҳам, имрӯзҳо қисме аз заминҳои киштбоби соҳа аз гардиши кишоварзӣ дур мондаю ба шӯршавӣ ва эрозия дучор шудаанд. Ҳол он, ки иқлиму боду ҳаво ва заминҳои ҳосилхези ҷумҳуриамон имкон медиҳад, ки дар ҳолати истифодаи дурусти замин метавон натиҷаҳои дилхоҳ ба даст овард. Махсусан Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон дар воҳури бо меҳнаткашонии ҷумҳури оид ба истифодаи оқилонаи замин таъкидҳо намуда, қайд карда буд, ки дар заминҳои кишварии мо ҳатто имконияти дар як мавсим то чаҳор ҳосил рӯёнидан вучуд дорад.

Бояд қайд кард, ки дар ҷумҳури дар баҳши истифодаи замин проблемаҳо ниҳоят зиёданд. Яке аз ин проблемаҳо таназзули замин дар соҳаи кишоварзӣ мебошад. Мувофиқи маълумотҳои айни ҳол қариб 80 ҳазор гектар заминҳо аз гардиши кишоварзӣ бароварда шудаанд. Аз замин ба даст овардани маводи ғизоӣ дар муқоиса бо гирифтани он тавассути нуриҳои маъданӣ 5-маротиба бартарият дорад. Низомии мелиоративӣ корношоям гардида, майдони шӯразамин меафзояд. Инчунин, яке аз омилҳои асосии таназзули заминҳои кишт аз олуда гардидани замин бо тухми алафҳои бегона ва барангезандагони касалии растаниҳо мебошад.

Аз нигоҳи иқтисодӣ барқарорсозии ҷунин заминҳо нисбат ба азхудкунии заминҳои нав муфидтар аст. Масалан, мутобиқи меъёрҳои калонкардашуда (бо нарҳҳои муқоисашавандаи соли 1983) сармоягузори қиёси барои аз худ намудани заминҳои нав барои як гектар 25,8 ҳазор сомонӣ баробар аст, ҳол он, ки барои беҳбудии ҳолати мелиоративӣ ҳамагӣ 8,2 ҳазор сомонӣ/гектар, бозсозӣ ва таҷдиди шабакаи обёрӣ 9,2 ҳазор сомонӣ/гектар, обшустии ҳок 1,1 ҳазор сомонӣ/гектар ва барои баланд бардоштани сатҳи таъминот бо об 2,1 ҳазор сомонӣ/гектар тақозо менамояд. Агар ба инбат гирифта шавад, ки дар солҳои аввали ҳосилнокии заминҳои нав ҷун қоида камтар аст, пас дар шароити камзаминӣ аз нигоҳи иқтисодӣ мувофиқи мақсад будани барқарорсозӣ ва ба гардиши кишоварзӣ баргардонидани заминҳои кишти бекорҳобида баръало мегардад.

Проблемае, ки имрӯз дар кишоварзӣ боиси нигаронист, ин ҳолати мелиоративии заминҳои кишоварзӣ мебошад. Оид ба ин масъала мутобиқи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 02.07.2005 №236 ва фармони Вазири мелиоратсия ва захираҳои об аз 30.07.2005 №163 дар соли 2007 чорабиниҳои мелиоративӣ гузаронида шуда буд. Аммо таҳлили маълумотҳои кадасткӣ дар соли гузашта медиҳад, ки гарчанде, ки чорабиниҳои мелиоративӣ гузаронида шуда бошад ҳам, дар бисёр қисмҳои мавзёҳои заминҳои обёришавандаи ҷумҳури вазъи мелиоративӣ мураккаб гардида, миқдори заминҳои ғайриқаноатбахш 42 ҳазор гектарро ташкил медиҳад.

Барои беҳтар гардонидани ҳолати мелиоративии заминҳо ва оқилона истифода бурдани он яке аз масъалаҳои муҳими Барномаи давлатии экологӣ аст. Барои ҳалли

он аз чониби вазорату идораҳои масъул қорҳои муайяне ба анҷом расонида шудаанд. Яке аз тадбирҳои аввалини барномаи мазкур таҳияи лоиҳаи азхудкунии (рекултивизатсия) заминҳои нав мебошад, чунки суръати азхудкунии заминҳои нав дар ҷумҳурӣ дар солҳои охир дар муқоиса бо соли 1991 чандин маротиба – аз 12 то 0,9 ҳазор гектар дар як сол ва аз ин ҳам камтар гардида истодааст. Масалан, дар тӯли солҳои 1970-1990, яъне дар давоми 20 сол наздики 290 ҳазор гектар заминҳои нав аз худ карда шуда бошанд, дар давоми 18 соли истиқлолият ҳамагӣ 5,38 ҳазор гектар заминҳо аз худ карда шудаанду ҳалос, ҳол он ки теъдоди аҳоли сол то сол меафзояд.

Аз ин рӯ, суръати азхудкунии заминҳои нав бояд барқарор гардида, ҳамасола ба истифода додани 10-15 ҳазор гектар майдонҳои заминҳои обёришаванда бояд нигоҳ дошта шаванд. Бо вучуди ин, дар ҷумҳурӣ бо сабабҳои гуногун дар соҳаи кишоварзӣ ҳар сол аз 4 то 8 ҳазор гектар заминҳои обёришаванда истифода бурда намешаванд. Майдонҳои зиёди заминҳои обёришавандаи истифоданашаванда дар мавзёҳои қорами вилояти Суғду Хатлон бештар ба мушоҳида мерасад, ки ҳамасола аз 4 то 6 ҳазор гектар ва беш аз он заминҳои обёришаванда, инчунин то 3,4 ҳазор гектар майдонҳои заминҳои кишоварзӣ барои истеҳсоли маҳсулот истифода нагардидаанд. Дар маҷмӯъ, мувофиқи баъзе маълумотҳо соли гузашта аз 742051 гектар заминҳои обёришаванда 8,1 ҳазор гектараш истифода нашудааст.

Иҷрои қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тадбирҳои амалӣ гардонидани Барномаи давлатии экологии ҚТ» оид ба масъалаҳои бештар намудани ҳолати экологии захираҳои замин дар ҷумҳуриро наметавон мансуб арзёбӣ кард. Зеро пешниҳодҳои дар он дарҷшуда роҷеъ ба бартараф намудани камбудии аз чониби баъзе вазорату кумитаҳои дахлдор амалӣ нагардидаанд.

Проблемаи дигар дар баҳши истифодаи самараноки замин он аст, ки на ҳамаи роҳбарони хоҷагиҳои кишоварзии ҷумҳурӣ ба қоидаҳои қорқарди замин ошноянд ва дар натиҷаи истифодаи нодурусти қоидаҳои гидро ва агротехникӣ заминҳо ҳосили дилхоҳ намедиханд. Ин нуқтаро Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли гузашта равшан арзёбӣ намуданд: «Яке аз проблемаҳои асосӣ ки имрӯз дар соҳаи кишоварзӣ вучуд дорад, ин тақсимои ноодилонаи замин мебошад. Замин бояд пеш аз ҳама ба шахсе дода шавад, ки истифодаи мақсаднок ва самараноки онро таъмин карда тавонад.»

Ҳамин тариқ, дар маҷмӯъ проблемаҳои нодуруст обёрӣ қардани заминҳои кишт, аз меъёр зиёд истифода қардани нӯриҳои маъданӣ, кишти доимии як намуди зироат, ки заминро беқувват карда, ҳосилнокии онро паст месозад, аз нав шӯсташавии заминҳо ба ҳамдигар алоқаманд мебошанд. Истифодаи барзиёди нуриҳои маъданӣ ва нодуруст ба роҳ мондани обёрӣ ба шӯршавии заминҳо оварда мерасонад. Кишоварзон барои баланд бардошани ҳосилнокии зироатҳои хоҷагии қишлоқ ва барои хифзи он аз ҳашаротҳои зараррасон нуриҳои маъданӣ ва ҳар гуна захрохимикатҳоро сол то сол истифода мебаранд. Ҳамаи ин дар маҷмӯъ ба шӯршавии хок ва нобуд шудани як қатор намудҳои микроорганизмҳои дар хок мавҷудбуда оварда мерасонад, ки ин дар навбати худ ба як қатор чараёнҳои дар хок амалишударо вайрон мекунад. Нодуруст татбиқ намудани тадбирҳои агротехникӣ ва обёрӣ ҳам ба заминҳои кишт зарар мерасонад ва оҳиста-оҳиста қабати ҳосилхезии онро вайрон мекунад, ки ин дар маҷмӯъ ба пастшавии ҳосилнокии заминҳо оварда мерасонад.

Бояд вазорату кумитаҳои дахлдор оид ба замин масъул бошанд, ки замин ҳамчун воситаи асосии истеҳсолоти самаранок истифода бурда шавад.

АДАБИЁТ

1. Носиров Р.Н., Самандаров И.Х., Мирзоев Т.М., Шукуров И.Ш. Ташкили истеҳсолоти кишоварзӣ.- Душанбе: Маориф, 2007.
2. Ашуров И. С. Омори кишоварзӣ.-Душанбе: Ирфон, 2006.-215с.
3. Воҳидов В.В. Таджикистан: Проблемы модернизации сельского хозяйства. -Душанбе, 2007.-414с.
4. Тағоев Ҷ. Ҳ. Иқтисоди кишоварзӣ.-Душанбе: Ирфон, 2005.-273с.
5. Қайюмов Н.Б. Иқтисодиёти Тоҷикистон-стратегияи тараққиёт.-Душанбе, 2004, 2005, 2006,2007.-147с.

6. Исломов С., Файзалов А. Таърихи иқтисодии мамлакатҳои хориҷӣ.-Душанбе: Матбуот, 2003.-391с.
7. Шарифов А.Ф., Чумаев Ҳ.М. Дастури мухтасари фермер.-Душанбе, 2006.-22с
8. Шералиев Э.Н. Земельная реформа-основа аграрных преобразований.-Душанбе: Ирфон, 2004.-175с.
9. Тағоев Д.С. Сиёсати аграрии Тоҷикистон.-Душанбе: Ирфон, 2001.-312с.
10. Давлатов Қ.Қ. Дехканские (фермерские) хозяйства: проблемы становления и перспективы развития.

АННОТАЦИЯ

САМАРАНОКИИ АХБОРИ ИҚТИСОДИИ ИСТИФОДАИ ФОНДҲОИ АСОСИ ДАР КИШОВАРЗӢ

Дар мақолаи мазкур оид ба фондҳои асоси дар корхонаҳои кишоварзӣ аз миқдори зиёди воситаҳои гуногуни меҳнат таркиб ёфтаанд. Вобаста аз аҳамияти функционалиашон дар ҷараёни истеҳсолот фондҳои асосиро ба фондҳои асосии истеҳсоли ва фондҳои асосии ғайриистеҳсолӣ маълумотҳои саҳеҳӣ оварда шудааст

АННОТАЦИЯ

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКИХ НОВОСТЕЙ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОСНОВНЫХ ФОНДОВ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Данная статья о основных средствах на сельскохозяйственных предприятиях состоит из большого количества различных средств труда. В зависимости от их функционального значения в производственном процессе основные средства включаются в состав основных средств производства и основных средств непромышленного назначения.

Ключевые слова: основные средства, сельское хозяйство, эффективность, сбор средств, производственные фонды, средства труда, земля и др.

ANNOTATION

EFFICIENCY OF ECONOMIC NEWS USE OF FUNDAMENTAL FUNDS IN AGRICULTURE

This article on fixed assets in agricultural enterprises consists of a large number of different means of labor. Depending on their functional significance in the production process, fixed assets are included in the fixed assets of production and fixed assets of non-production.

Key words: fixed assets, agriculture, efficiency, fundraising, production assets, labor, land, etc.